

Світлана Михальська,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, Україна
svitlana2308@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0001-7435-8791

СОЦІАЛЬНА ІНСТИТУЦІЙНА СИТУАЦІЯ РОЗВИТКУ ДИТИНИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуто важливу проблему соціального розвитку дитини старшого дошкільного віку. З'ясовано, що соціальний розвиток особистості – це взаємопов'язаний процес соціалізації-індивідуалізації дитини дошкільного віку. Розглянуто теорію багатовимірної структури особистості. Проаналізовані зміни соціальної ситуації існування і розвитку дитини, зокрема, змінилися об'єктивні умови онтогенезу й соціогенезу; соціокультурні та психологічні засади життєдіяльності дітей старшого дошкільного віку, які можуть перебувати в різних освітніх закладах; умови життя і передумови розвитку дітей у різних аспектах; інституційна соціальна ситуація дошкільного дитинства. Доводиться, що дошкільний вік характеризується новою соціальною ситуацією розвитку, коли значно розширюються сфера взаємодії та коло спілкування дитини; спілкування з дорослим значно ускладнюється, набуває нових форм і змісту. Висвітлено соціальну трансформацію гри дитини дошкільного віку, що характеризується відсутністю ігрового середовища, зниженням рівня гри сучасних дітей, унеможливленням освоєння дитиною рольових соціальних позицій, що призводить до уповільнення становлення соціальної ідентичності дитини на початку шкільного навчання. Визначено, що психологічно зрілий дошкільник це дитина, яка за емоційно-вольовими та інтелектуальними ознаками готова до змін нових ситуацій спілкування та діяльності, готова до свідомої регуляції своїх намірів, дій, планів; це дитина, у якій розвинені вольова регуляція, самостійність, мотивація до прояву різного роду активності, усвідомлення себе, позитивне ставлення до світу, до себе та інших, адекватна самооцінка, готовність до взаємодії, вміння організувати гру, грати, діяти разом, прагнення бути частиною групи, здатність співчувати, надавати та просити про допомогу, розвинені комунікативно-мовленнєві навички, вміння слухати іншого, навички прийняття рішень та інше.

Ключові слова: особистість, дошкільник, соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, новоутворення.

Вступ

Процес становлення особистості дитини дошкільного віку відбувається в умовах динамічних суспільних трансформацій та нових тенденцій, в умовах зростаючого темпу розвитку світової цивілізації. Цей процес розвитку дитини розгортається у взаємодії з соціальним оточенням. Система соціальних зв'язків створює підґрунтя для активного засвоєння суспільного досвіду та конструювання образу соціального світу і тому його можна розглядати як взаємопов'язаний процес соціалізації-індивідуалізації дитини дошкільного віку. Так, він містить засвоєння соціокультурного досвіду у вигляді правил, норм, способів поведінки, еталонів дії та взаємодії людей у соціумі, а з іншого – розвиває сутнісне «Я» дитини, індивідуальність та неповторність, надає певної автономності та незалежності від соціуму, здатності гармонійно та ефективно адаптуватися до нових умов постійно змінюваного соціального середовища. Набуття соціального досвіду дітьми передбачає їх залучення до соціальної дійсності, окремі сфери якої стають для них доступними. Життєвий та соціальний досвід особистості, окрім спеціально організованих надбань, охоплює певні пізнавально-практичні надбання, які вона самостійно набуває в різних життєвих ситуаціях.

Соціальна ситуація розвитку – джерело всіх динамічних змін, що відбуваються у розвитку протягом певного періоду. Вона визначає цілком і повністю ті форми і той шлях, слідує по якому дитина набуває нових і нових властивостей особистості, той шлях, по якому соціальне стає індивідуальним. Процес розвитку в кожному віковому епоху, незважаючи на всі складності його організації і складу, що відкриваються за допомогою аналізу, являє собою єдине ціле. Закони будови цього цілого, структурні закони віку, визначають будову і протягом кожного приватного процесу розвитку, що входить до складу цього цілого (Грицишина, 2016).

Тому усталеною є визначення тієї позиції, що психологічний та особистісний розвиток відбувається у соціальній ситуації (умови існування, зміст і форми навчання, виховання тощо) на основі власної активності людини, з урахуванням сенситивних (чутливих) періодів розвитку певних новоутворень. Традиційно вітчизняна педагогіка і психологія розглядає психологічні вікові періоди на підставі таких основних критеріїв, як соціальна ситуація розвитку, провідний для кожного вікового періоду вид діяльності, основні вікові психологічні новоутворення та кризові періоди розви-

тку. Динаміка підстав періодизації розвитку особистості від дитинства до дорослості дозволяє представити соціальну ситуацію розвитку і провідну діяльність не як зовнішні відносно особистості, а як змістовні спрямованості (направленості) діяльності особистості. Таким чином, можна уникнути підміни періодизації розвитку самої особистості «періодизацією соціальних інститутів і зовнішніх впливів», що часто і відбувається через існування певної системи соціальних освітніх інституцій, зокрема характеризує сучасну соціальну ситуацію розвитку дитини старшого дошкільного віку, коли ігноруються вікові особливості дошкільного періоду в ситуації інституціонального переходу до школи з 6 років. Треба визнати, що реформування нової української школи частково вирішує суперечність між інституціональним підходом до вікової періодизації та спирається на класичну оцінку вікових змін та готовності дитини до систематичного шкільного навчання на основі основних вікових психологічних новоутворень.

Мета дослідження

Проаналізувати особливості соціального розвитку дитини старшого дошкільного віку.

Для досягнення зазначеної мети сформулюємо **завдання дослідження**: - розглянути теорію багатовимірної структури особистості; - проаналізувати зміни соціальної ситуації існування і розвитку дитини старшого дошкільного віку.

Методи дослідження

Для визначення сутності соціалізації дитини старшого дошкільного віку, її чинників та умов становлення особистості здійснено теоретичний аналіз літературних джерел із використанням порівняння, синтезу, абстрагування, узагальнення.

Результати дослідження

Вивчення питань сутності соціалізації дитини, її чинників та умов становлення особистості розглядали у своїх працях різні психологи, зокрема Г. Андреева, Ш. Амонашвілі, О. Кононко, В. Кузьменко, С. Кулачківська, Г. Люблінська, Т. Піроженко та інші. Етапи становлення дитини, як члена соціуму, досліджували Л. Виготський, Л. І. Божович, Л. Венгер, Д. Ельконін, О. Запорожець, М. Лісіна та інші.

Істотним результатом дослідження ролі та значення спілкування в особистісному становленні дитини, проведеного під керівництвом М. Лісіної (Лісіна, 2001), є висновок про те, що, вже починаючи з раннього віку, між дорослими та дитиною здійснюється спілкування, в якому двоє партнерів активні і виступають як суб'єкти.

Л. Божович стверджує, що формування особистості дитини визначається співвідношенням між тим місцем, яке вона займає в системі доступних їй людських взаємин, з однієї сторони, і тими психологічними особливостями, які у неї вже сформувались в результаті її попереднього досвіду – з іншої (Божович, 2009).

Дослідження вчених доводять, що залучення дитини до соціального життя сприяє розвитку особистості дитини дошкільного віку (Л. Венгер, О. Кононко, А. Петровський та інші) (Кононко, 1999; Петровський, 2008).

Так, досліджуючи процес соціалізації на ранніх етапах онтогенезу О. Кононко визначає його як набуття дошкільником соціального досвіду, що здійснюється через діяльність, спрямовану на орієнтування в ситуації, пристосування до оточуючого середовища, перетворення живої та неживої природи, власного «Я» (Кононко, 1999).

І. Рогальською визначено, що соціалізація особистості в дошкільному дитинстві є процесом становлення дитячої особистості у її взаємодії із соціальним світом на основі порівневого входження дитини у систему соціальних зв'язків, активного освоєння соціокультурного досвіду через її суб'єктивне пізнання суспільного довкілля та конструювання образу соціального світу (Рогальська, 2009).

Н. Черепаня підкреслює, що взаємодія дитини з суспільним довкіллям слугує джерелом розвитку і соціалізації особистості - у цьому її безперечна сила. Водночас, довкілля відіграє роль фактора соціально-особистісного розвитку дитини лише у випадку активної взаємодії з ним дитини як суб'єкта, завдяки чому вона має можливість виявити ініціативність, активність та набувати соціальний досвід. Зовнішні впливи, в тому числі і педагогічні, набувають для дитини особистісного змісту, якщо вони детерміновані не тільки значущістю для соціального оточення, але й для соціального досвіду особистості. «Сприятливим» для соціально-особистісного розвитку дитини є суспільне довкілля, у просторі якого дитина залучається до активної взаємодії з досягненнями культури (Черепаня, 2016).

У теорії багатовимірної структури особистості (В. Моргун) уточнюються поняття особистості через конкретизацію її ознак існування (Моргун, 2015): просторово-часових орієнтацій, характеристик потребовольової сфери, тобто – переживань та здатності керувати емоціями, змістової спрямованості на предмет або спілкування з іншою людиною чи на самого себе, а також бере до уваги рівні опанування досвіду через навчання – відтворення та творчість, враховуючи форми реалізації діяльності (моторна, перцептивна, мовленнево-розумова). Конкретизація ознак онтологізації особистості дозволяє більш детально характеризувати соціальну ситуацію розвитку людини, зокрема у періоді дитинства. З позиції автора теорії багатовимірної структури особистості (В. Моргун) життя людини розподіляється на чотири основні періоди. У першому періоді життя переважає ділова спрямованість дитини на предметно-знарядчево-продуктивне пізнання і перетворення довкілля. Це підтверджується тією обставиною, що вже немовля починає з предметно-маніпулятивної діяльності у співпраці з дорослим, у дошкільному віці провідними діяльностями стають ділові, рольові ігри, у шкільному – навчання предметним діяльностям, вибір професії. У другому періоді розвитку особистості переважає спілкування, приміром, у підлітковому віці – у вигляді товаришування і дружби, в отрочтві – у формі емоційно забарвленого кохання, а в молодості – створення сім'ї та народження і виховання дітей. Третій період пов'язується із працею як «серйозною грою» з амбівалентною орієнтацією на теперішнє, що виявляється у досягненні не тільки професійної майстерності, а й визнання у справі свого життя.

Четвертий період переходить у самодіяльність особистості, де домінують такі види діяльності, як наставництво, спогади і самообслуговування (Моргун, 2015).

У наведеній градації кожен із чотирьох періодів має характерну для нього просторово-часову орієнтацію й емоційну забарвленість. Так, для співпраці дитини з дорослим властива амбівалентна, зі швидкою зміною настроїв орієнтація на сьогоднішнє, спілкуванню юнаків притаманна «оптимістична орієнтація» на майбутнє, у «серйозних ділових іграх» дорослого наявна амбівалентна орієнтація на сьогоднішнє, а для самодіяльності людини поважного віку характерна ностальгічна орієнтація на минуле. Другій групі підстав періодизації відповідають рівні опанування досвіду і форми реалізації діяльності. Кожен з періодів вміщує три стадії: навчання, відтворення, творчість. Вони, у свою чергу, складаються з послідовних фаз розвитку: а) моторики, б) перцепції, в) мовленнєво-розумової форм реалізації діяльності. Динаміка переходів по стадіях і періодах включає в себе кризові етапи та етапи еволюційного розвитку. При переході від стадії творчості до навчання мають місце кризи «адаптації-деадаптації»; на стику навчання-відтворення – кризи «автономії-залежності», на стику відтворення-творчість мають місце кризи «самоактуалізації-конформізму». Можна вважати, що теорія багатовимірного розвитку особистості утворює фундамент для системного психологічного вивчення конкретної людини. І, хоча, у проведеному дослідженні ми не ставили за мету експериментальну перевірку дієвості відокремлених ознак функціонування особистості, оскільки теорія є варіантом інтеграції наукових напрацювань в галузі теорії діяльності, установки та вчинку, та не погоджуємось з деякими позиціями, зокрема визначенням ролі самодіяльності на заключному періоді визначеної автором періодизації, для нашого дослідження ми вважаємо конструктивним використання системного підходу для психологічного вивчення особистості дитини через конкретизацію характеристик потребово-вольової сфери, просторово-часових орієнтацій існування, змістової спрямованості на предмет або спілкування з іншою людиною чи на самого себе, та форм опанування досвіду через навчання – відтворення та творчість.

Важливим чинником опанування психологічними досягненнями та новоутвореннями виступає провідна діяльність певного вікового періоду.

На жаль, можна констатувати, що відбувається соціальна трансформація гри, яка є провідною діяльністю у дошкільному дитинстві, її поживним психологічним підґрунтям процесу розвитку особистості. Відсутність ігрового середовища, зниження рівня гри сучасних дітей, зuboження форм рольової гри в дошкільному дитинстві унеможливають освоєння дитиною рольових соціальних позицій, уповільнюють становлення соціальної ідентичності дитини на початок шкільного навчання, гальмують розвиток уяви, довільності та самосвідомості. Ігнорування сенситивних для формування певних психологічних надбань дитини періодів в організації життєдіяльності дитини може виступити причиною порушень її розвитку.

Українські освітні заклади спираються на педагогічні і психологічні постулати про особливості навчання та розвитку дитини. До фундаментальних постулатів можна віднести вчення про періодизацію та сенситивні періоди розвитку. Що таке періодизація розвитку? Це свого роду класифікація, групування періодів життя людини за певними психологічними ознаками з метою активного сприяння розвитку й керівництва процесами розвитку. Критеріями для такої класифікації найчастіше є вікові особливості, до яких включаємо анатомо-фізіологічні та психічні якості, які є характерними для певного періоду життя людини. В організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти та початковій школі важливо враховувати вікові закономірності розвитку дитини, оскільки сенситивний період розвитку – це період підвищеної пластичності, під час якого структура і функція демонструють свою здатність до мінливості у відповідності зі специфікою зовнішніх умов. Таким чином, очевидно, в онтогенезі немає жодного часового інтервалу, «фатального» до певних дій. При цьому період найбільшої чутливості розглядається як найбільш сприятливий, оптимальний для засвоєння цих впливів. Сенситивні періоди онтогенезу, в залежності від їхньої реакції на зовнішні впливи, можна співвідносити з дозріванням структур і процесів, які відрізняються вираженням діапазоном мінливості, що виникає під впливом зовнішніх впливів і розглядаються як морфофункціональна основа засвоєння індивідуального досвіду. Істотні зміни досвіду призводять до відповідних модифікацій в розвитку структур, не порушуючи самого ходу розвитку. Говорячи про вікову сенситивність, маємо на увазі чутливість вікового проміжку розвитку до певного роду впливів. Природу цієї чутливості не можна вивести лише з процесів дозрівання (натуральний ряд) або пояснити педагогічним впливом на дитину і її культурними здобутками. Вікова сенситивність виникає в результаті сплетіння органічного і соціального рядів у цілісному психічному розвитку. Важливою є психолого-педагогічна спрямованість на усвідомлений і цілеспрямований розвиток пізнавальних процесів у дітей, які є в тому числі інструментом пізнання.

Говорячи про морфофункціональну структуру у дітей, що у найближчі часи розпочинають навчання у школі, зауважимо, що з 5-6 років починається період, що характеризується якісними змінами мозкової організації процесів сприйняття і уваги, розглядають як сенситивний період у розвитку когнітивних процесів. Таким чином, природний і соціальний ряди у віці близько 6 років створюють ситуацію можливості і доцільності цілеспрямованого систематичного навчання дітей.

Наразі сьогодні послуговуються періодизацією, основні концептуальні моменти якої розроблено вітчизняною психологією протягом ХХ століття. Традиційні підходи у вітчизняній психології до сукупності психологічних проблем розвитку дитини дошкільного та молодшого шкільного віку зосереджувалися, головним чином, на питаннях діагностики та забезпечення готовності до школи, формування навчальної діяльності або умінь вчитись. Але запити практики формують нині людиноцентричний контекст наукових психо-

лого-педагогічних пошуків, вивчення переживань, почуттів, рефлексії особистісного досвіду. Формується дискурс співпереживання в освітньому просторі, в якому провідну роль починають відігравати розуміння, емоційна та особистісна включеність. Сьогодні ж говорять не тільки про знання, скільки про формування необхідних компетенцій в різні періоди онтогенетичного розвитку. Це передбачає вміння застосовувати отримані знання на практиці, формування психічних утворень, особистісних якостей.

Важливий контекст особистісних орієнтацій у галузі «дошкільна освіта» знаходить відображення у стандартах, програмах та нормативно-правових документах та психолого-педагогічній літературі, що певною мірою характеризує сучасну соціальну ситуацію розвитку дитини дошкільного віку.

Сьогодні спостерігається докорінна зміна соціальної ситуації розвитку дітей. Зокрема, на сучасному етапі кардинально змінилися об'єктивні умови онтогенезу й соціогенезу, соціокультурні та психологічні засади життєдіяльності дітей старшого дошкільного віку, які маючи однаковий паспортний вік можуть перебувати в різних за цілями, змістом та функціями освітніх закладах – установах дошкільної освіти, центрах розвитку дитини, перших класах початкової школи. Змінились умови життя і передумови розвитку дітей у соціальному, політичному, економічному, правовому та інших аспектах, спостерігається інтенсивне розшарування, поляризація соціуму за рівнями статусу. Під час зміни соціальної ситуації існування і розвитку дитини, змінюється і її відповідь на ці зміни. Наразі відбулися дуже суттєві зміни соціальної ситуації існування і розвитку дитини, і вони, беззаперечно, викликають зміни у психосоціальному розвитку дитини, зсувають межі вікових та сенситивних періодів, уможливають і вимагають якісно інших педагогічних та психологічних впливів.

Змінюється інституційна соціальна ситуація дошкільного дитинства. Складається ситуація, коли значна частина першокласників не мала соціальної можливості набути в дошкільному дитинстві достатній досвід й оволодіти психологічними засобами адекватного спілкування в соціумі, навчитись вибудовувати стосунки із ровесниками та дорослими, засвоїти навички самоорганізації та самодисципліни. Особливістю нової соціальної ситуації в суспільстві є зростаюча роль засобів масової інформації.

Так, можна стверджувати, що ситуація розвитку дитини старшого дошкільного віку (шостий та сьомий роки життя) особлива та специфічна. Деякі діти після 6 років ідуть до школи, їх розвиток відбувається в умовах систематичної навчальної діяльності. Інші – залишаються до 7 років в дошкільному освітньому закладі з усіма специфічно дитячими видами життєдіяльності дошкільного закладу (гра, образотворча, художня, музична, пізнавальна, дослідна та ін.). Крім того, існує частина дітей, які опиняються в умовах посиленого тиску з боку дорослих щодо спеціальної роботи з підготовки до навчання у школі (додаткові заняття, центри розвитку, курси, школи майбутніх першокласників, підготовка до вступних випробувань тощо). Однак, якби не

змінювались умови розвитку дитини, закони її психічного розвитку залишаються незмінними і період дошкільного дитинства закінчується в 7 років за всіма характеристиками фізичного, психофізичного, психоемоційного, інтелектуального, комунікативно-мовленевого та вольового розвитку дитини.

Проблемою педагогічної психології виступають нові виклики збереження потенціалу та цілісності розвитку старшого дошкільника, специфічності та особливий значущості проживання дитиною субкультури дитинства з його специфічними видами діяльності, що проявляється в подальшому особистісному зростанні. Дитина старшого дошкільного віку є цілісною особистістю. Виховання, навчання та розвиток мають відбуватися у єдності всіх психічних властивостей, притаманних дитині даного віку (допитливість, інтерес, гра, здатність до творчості та ін.). Всі якості фізичного, пізнавального, мовленевого, художньо-естетичного розвитку формуються та набувають особливого значення у перехідний період від дошкільного до шкільного навчання через специфічно дитячі види діяльності. Серед них - спілкування, гра, образотворча, пізнавально-дослідницька, побутово-господарська (праця) діяльність виконують функції змістовного збагачення культурним досвідом практичної діяльності та взаємодії дитини з іншими людьми, емоційного наповнення життя дитини старшого дошкільного віку, що й забезпечує якісні зміни її особистісного зростання, спричиняє розвиток життєвих навичок та компетенцій, які й виступають результатом дошкільної освіти під назвою «психічна зрілість дошкільника». Психологічно зрілий дошкільник – це дитина, яка за емоційно-вольовими та інтелектуальними ознаками готова до змін нових ситуацій спілкування та діяльності, готова до свідомої регуляції своїх намірів, дій, планів. Це дитина, у якій розвинені вольова регуляція, самостійність, основи світогляду та своєрідна картина світу, мотивація до прояву різного роду активності, усвідомлення себе та життєві навички, позитивне ставлення до світу, себе та інших, адекватна самооцінка, готовність до взаємодії з дітьми / дорослими, вміння організувати гру, грати, діяти разом, прагнення бути частиною групи, здатність співчувати, надавати та просити про допомогу, вміння миритися, вибачатися, вибачати, комунікативно-мовленеві навички, уміння слухати іншого, навички прийняття рішень / вибору / розв'язання проблемних ситуацій.

Висновки

Науково-теоретичний аналіз ситуації розвитку дитини старшого дошкільного віку дозволяє узагальнити наступні положення:

- розвиток особистості – це взаємопов'язаний процес соціалізації-індивідуалізації дитини старшого дошкільного віку;

- дошкільний вік характеризується новою соціальною ситуацією розвитку, коли значно розширюються сфера взаємодії та коло спілкування дитини, а спілкування з дорослим значно ускладнюється, набуває нових форм і змісту;

- характер взаємин дошкільника з дорослим набуває пізнавально-наслідувального змісту – дитина у

іграх копіює діяльність значимого дорослого через відображення у творчій рольовій грі та формулює запитання пізнавального характеру;

- спілкування дошкільника з ровесниками призводить до ряду психологічних наслідків: формування навичок соціальної взаємодії, вдосконалення здатності підтримувати розмову та ділитись інформацією, вироблення комунікативної гнучкості через підкорення та домінування в ході гри, становлення самооцінки шляхом порівняння себе з іншими дітьми, розвиток емпатії, здатності до турботи.

У дитячому віці головними критеріями періодизації і становлення особистості зберігається позиція щодо динаміки соціальної ситуації розвитку, динаміки провідних діяльностей та динаміки власних особистіс-

них новоутворень у певному порядку значущості. Дорослішання дитини вказує на зміну послідовності та ієрархії динаміки соціальної ситуації розвитку. Особистісні новоутворення все більше відіграють вирішальну роль у динаміці провідних видів діяльності та поведінки. Завдяки особистісним новоутворенням дитина сама обирає, що робити, тобто провідну діяльність, із ким мати стосунки, тобто соціальну ситуацію власного розвитку.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми становлення особистості дитини. Перспективи нашої роботи ми вбачаємо у вивченні питань впливу дошкільної установи на формування особистості дитини, що стане предметом наших наступних наукових пошуків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте : монография, цикл статей. Санкт-Петербург : Питер, 2009. 400 с.

2. Грицишина Т. І. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку як соціально-педагогічна проблема. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2016. № 12 (55). С.12–15.

3. Кононко О. Л. Запорука особистісного зростання дошкільника. *Дошкільне виховання*. 1999. № 10. С. 3–5.

4. Лисина М. И. Общение, личность и психика ребенка ; под ред. А.Г.Ружской; Вступительная статья А.Г.Ружской. 2-е изд. Москва : Московский психолого-социальный институт; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2001. 384 с.

5. Моргун В. Ф. Багатовимірна концепція особистості та інтеграція психологічних теорій діяльності, установки та вчинку // Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика : монографія / за ред. С. Д. Максименка, В. Л. Зливкова, С. Б. Кузікової. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. 430 с.

6. Моргун В. Ф. Багатовимірна теорія особистості про світогляд людини в контексті інваріанту просторово-часових орієнтацій. *Психологія і особистість*. 2015. №2 (8). Ч.1. С. 23–44.

7. Петровский А. В. Личность. Деятельность. Коллектив. Москва : Знание, 2008. 384 с.

8. Рогальська І. П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. пед. наук: спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Луганськ, 2009. 45 с.

9. Черепаня Н. І. Виховання дітей дошкільного віку у взаємодії із соціальним довкіллям. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2016. Вип. 1 (38). С. 319–322.

REFERENCES

1. Bozhovich, L. I. (2009). Lichnost i ee formirovanie v detskom vozraste [Personality and its formation in childhood]. St. Petersburg: Piter [in Russian].

2. Gritsishina, T. I. (2016). Sotsializatsiia ditei starshoho doshkilnogo viku yak sotsialno-pedagogichna

problema [Socialization of older preschool children as a socio-pedagogical problem]. *Osvita ta rozvitok obdarovanoi osobistosti – Education and development of gifted personality*, 12 (55), pp. 12–15. [in Ukrainian].

3. Kononko, O. L. (1999). Zaporuka osobistisnogo zrostannia doshkilnika [The key to personal growth of a preschooler]. *Doshkilne viovannia – Preschool education*, 10, pp. 3–5. [in Ukrainian].

4. Lisina, M. I. (2001). *Obshchenie, lichnost i psikhika rebenka [Communication, personality and psyche of the child]* A. G.Ruzskoi (Ed.). Moscow : Moskovskij psihologo-social'nyj institut. Voronezh: NPO «MODJeK», 2001 [in Russian].

5. Morhun, V. F. (2015). Bahatovymirna kontseptsiiia osobystosti ta intehratsiia psykholohichnykh teorii diialnosti, ustanovky ta vchynku [Multidimensional conception of personality and integration of psychological theories of activity, setting and action]. *Osobystist u rozvytku: psykholohichna teoriia i praktika – Personality in development: psychological theory and practice*. Sumy: Publishing House of SumDPU named after A. S. Makarenka [in Ukrainian].

6. Morhun, V. F. (2015). Bahatovymirna teoriia osobystosti pro svitohliad liudyny v konteksti invariantu prostoro-choasovykh oriientatsii [Multidimensional theory of personality about the worldview of man in the context of the invariant of space-time orientations]. *Psykholohiia i osobystist – Psychology and personality*, 2 (8), pp. 23–44. [in Ukrainian].

7. Petrovskii, A. V. (2008). Lichnost. Deiatelnost. Kollektiv [Personality. Activities. The team]. Moscow: Znanie [in Russian].

8. Rohalska, I. P. (2009). Teoretiko-metodychni zasady sotsializatsii osobystosti u doshkilnomu dytynstvi [Theoretical and methodological principles of personality socialization in preschool childhood]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Lugansk [in Ukrainian].

9. Cherepania, N. I. (2016). Vykhovannia ditei doshkilnogo viku u vzaiemodii iz sotsialnym dovkilliam [Education of preschool children in interaction with the social environment]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: «Pedagogika. Sotsialna robota» – Uzhgorod University Scientific Bulletin. Series: «Pedagogy. Social work»*, 38. (Vol. 1). pp. 319–322 [in Ukrainian].

Svitlana Mykhalska,
PhD (Candidate of Psychological Sciences), assistant professor,
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University,
61, Ohienko Str., Kamianets-Podilskyi, Ukraine

SOCIAL AND INSTITUTIONAL SITUATION OF THE PRESCHOOL CHILD'S DEVELOPMENT

The article deals with the important problem of preschooler's social development. It has been found, that social development of personality, is an interconnected process of preschool child's socialization and individualization. The theory of multidimensional personality structure is considered. The article analyzes the changes in the social situation of the child's existence and development, in particular, the ontogeny and sociogenesis conditions; socio-cultural and psychological bases of preschooler's life activity, who may be in different educational institutions; living conditions and prerequisites for the children development in various aspects; institutional and social situation of preschool childhood. A special feature of the new social situation in society is the growing role of the media. It is proved, that the preschool age is characterized by a new social situation of development, when the sphere of child interaction and the circle of communication are greatly expanded; communication with adults becomes more complicated, takes on new forms and content. The social transformation of the preschool child's game is shown, which characterizes by the absence of play environment, a decrease of play level, the impossibility of mastering by the child of social roles, which leads to a slow formation of the child's social identity at the beginning of school. It is argued, that education, training and development must occur in the unity of all the psychic qualities, which are inherent to a child of this age (curiosity, interest, play, ability to be creative and more). It is revealed, that in childhood the main criteria of periodization and personality formation are the position on the dynamics of the social development, the dynamics of leading activities and the dynamics of their own personal new items in a certain order of significance. The growing up of a child indicates a change in the sequence and dynamics of social development. It is determined, that a psychologically mature preschooler is a child who, according to emotional, volitional and intellectual traits, is ready to changes in new situations of communication and activity; ready to consciously regulate his/her intentions, actions, plans. This is a child who has developed volitional regulation, independence, motivation to manifest different kinds of activity: awareness of himself, positive attitude to the world, to him/herself and others, adequate self-esteem, willingness to interact, ability to organize a game, play, act together, desire to be a part of the group, the ability to empathize, provide and ask for help. This is a child who has advanced communication skills, listening skills to others, decision-making skills, etc.

Keywords: personality, preschooler, social situation of development, leading activity.

Подано до редакції 17.12.2019
